

סימן ה

שיעור האיסור בהעמדה

א. שיטת הר"י מיגאש וסיעתו בשיעור האיסור במעמיד

סברת הר"י מיגאש וסיעתו לחילוק בדין העמדה בין בשר בחלב לשאר איסורים ראשונים רבים עמדו על כך שיש הבדל בין דין העמדה של חלב בבשר ובין דין העמדה של חלב בנבלה ובהמה טמאה. דבהעמדת חלב בבשר כגון עור הקיבה מבואר במשנה (חולין קטז רע"ב) שהאיסור הוא רק בנותן טעם. ואילו מאיסור גבינת גוים מוכח שבהעמדת החלב בעור נבלה האיסור הוא במשהו, דנאמר בגמרא (ע"ז לה ע"א): "כיון דאוקמיה קא מוקים, חשיב ליה כמאן דאיתיה לאיסוריה בעיניה", ע"כ. דהיינו, שהאיסור נחשב כאילו שהוא ניכר ועומד בעינו, ובתור שכזה הוא אמור לאסור אפילו במשהו. ולכן חילקו בין הנידונים. וז"ל הרמב"ם (הל' מאכ"א פ"ט ה"ז): "אסור להעמיד הגבינה בעור הקיבה שלשחוטה, ואם העמיד - טועם את הגבינה: אם יש בה טעם בשר - אסורה, ואם לאו - מותרת, מפני שהמעמיד דבר המותר הוא, שקיבת שחוטה היא, ואין כאן אלא איסור בשר בחלב, ששיעורו בנותן טעם. אבל המעמיד בעור קיבת נבלה וטריפה ובהמה טמאה - הואיל והמעמיד דבר האסור בפני עצמו, נאסרה הגבינה משום נבילה, לא משום בשר בחלב. ומפני חשש זה אסרו גבינת הגויים, כמו שבארנו (לעיל פ"ג ה"ג), עכ"ל. וכמה ראשונים הביאו סברה זאת בשם הר"י מיגאש במגילת סתרים, יעוין ברמב"ן (ע"ז לה ע"א ד"ה הא דאמר) וברשב"א (חולין קטז ע"א ד"ה מתניתין) ובר"ן (על הר"ף מב ע"ב ד"ה ומי אמר) ובכס"מ (שם) ועוד. וכהשלמה לסברה זאת יש לציין לדברי הרמב"ם (הל' מאכ"א פ"ג שם) שכתב וז"ל: "ואם תאמר: והלא עור הקיבה דבר קטן הוא עד מאד בחלב שעמד בו, ולמה לא יבטל במיעוטו? מפני שהוא המעמיד את הגבינה; והואיל ודבר האסור הוא שהעמיד - הרי הכל אסור, כמו שיתבאר", עכ"ל.

הקושי הבסיסי בסברה זאת

ואולם הסברה הזאת שכתבוה הראשונים אינה מובנת לכאורה. דממה נפשך, אם המעמיד נחשב כגורם משמעותי שקיים בדבר שמועמד בו, עד כדי כך שהוא מחיל בו איסור למרות מיעוטו, אזי היה צריך להחיל את האיסור הזה גם בבשר בחלב, דהיה צריך לראות את הבשר המעמיד כגורם משמעותי שקיים בחלב ומחיל בו את איסורו למרות מיעוטו. ואם הוא אינו מספיק חשוב, לא היה לו להחיל את האיסור גם בנבילה.

דחיית האפשרות שאיסור בשר בחלב יותר קל משום שמותרים בפני עצמם

ולכאורה יש לחלק חילוק פשוט אחר, שאיסור בשר בחלב הוא איסור יותר קל בגלל שהחלב והבשר אינם אסורים בפני עצמם, "דהאי לחודיה והאי לחודיה שרי ובהדי הדדי אסור" (נזיר לו ע"א), ואילו נבילה וטריפה וטמאה הם איסורים יותר חמורים כיון שהם אסורים בפני עצמם. אבל לכאורה נראה שלא זו היתה כוונת הראשונים בחילוק שכתבו. דאם אכן זה היה החילוק שהתכוונו לו, לא היו הראשונים צריכים להאריך וללכת סחור סחור בעצם האמירה שיש לחלק בין בשר בחלב לנבילה ולהניח כנתון המובן מאליו שמכיון שהמעמיד בבשר בחלב הוא דבר המותר, "אין כאן אלא איסור בשר בחלב ששיעורו בנותן טעם", ואילו בנבילה האיסור הוא בכלשהו "הואיל והמעמיד דבר האסור בפני עצמו", שמזה ניתן להבין שהחילוק ביניהם נובע באופן ישיר ומוכרח בסברה מעצם זה שכאן האיסור הוא בפני עצמו וכאן הוא אינו בפני עצמו. דאם נאמר שאין כאן אלא קולא בעלמא שקיימת באיסור בשר בחלב שהוא אינו נאסר בפני עצמו, ולכן כאן גזרו וכאן לא גזרו, לא היה הדבר מוכרח הגיונית והמסקנה לא נובעת באופן ישיר, אלא זה גדר בעלמא בגדרי גזירת חכמים של מעמיד. והדבר גם אינו מובן מצד עצמו, דזה שהדבר אינו אסור בפני עצמו, לא היה אמור לגרום בהכרח קולא. ואדרבה, מצינו שדוקא בשר בחלב וכלאי הכרם נאסרו אפילו שלא כדרך הנאה, אע"פ שכל אחד בפני עצמו אין בו איסור. ובגמרא (שם) סברה זאת, דהאי לחודיה והאי לחודיה וכו', מובאת דוקא כחומרה מיוחדת בבשר בחלב שלא קיימת באיסורים אחרים (מלבד כלאים).

אפשרות שהחילוק מבוסס על הקפדת התורה שהם יתבשלו זה עם זה

ולכאורה נראה שכוונת דבריהם היא שכאשר הדבר אסור מצד עצמו ישנה רק שאלה אחת העומדת בפנינו: האם הוא נחשב שהצליח לחדור לחדרי המאכל או שהוא לא הצליח לחדור. ולגבי זה חכמים חידשו שכאשר הדבר מעמיד את המאכל, הוא נחשב שחדר לתוכו. דהא עובדה היא שהוא הצליח להעמידו. אבל בבשר בחלב התורה מקפידה גם על אופן ההתחברות וההתרכבות שבין הבשר לחלב, "דאי תרו ליה כולי יומא בחלבא שרי, ומבשיל ליה בישולי אסור" (שם). ולא מספיקה רק העובדה שהם התערבו זה בזה. ולכן אפילו אם הבשר חדר לחלב, סוף סוף הוא לא התרכב והתערב עמו באופן שבו התורה אסרה.

דחיית האפשרות הזאת דיוצא שהחילוק הוא בין גזירה ובין גזירה לגזירה

דא עקא, דלפי זה גם כאשר מרגישים טעם בחלב, לא היה צריך לאסור, דעכ"פ לא נעשתה ההתערבות בדרך של בישול. ולכאורה מזה שבכל זאת אוסרים את החלב כשהבשר נותן טעם, מוכח שלא איכפת לנו שההתערבות לא נעשתה בדרך של בישול. ואם כן, הדרא קושיה לדוכתא. דאחר שאין אנו מקפידים על כך שההתערבות תהיה בדרך שאסרה אותה התורה, לא נותר הבדל בין בשר בחלב ושאר איסורים. וצריך לומר שבבשר בחלב תהיה גזירת ההעמדה מציאות של גזירה לגזירה ואילו באיסורים רגילים היא תהיה גזירה ישירה¹. ואולם אם אנו מגיעים לכך, שוב לא מובן מדוע הראשונים נקטו סברה זאת בנימוק הגיוני ומצד מהות טבעם של האיסורים ולא מצד הנימוק הפשוט שכאן הוא גזירה לגזירה וכאן הוא גזירה ישירה.

דחייה נוספת לפי שיטת הרמב"ם שטעם כעיקר

ומלבד זאת הנימוק הזה הוא גם מוקשה מצד עצמו לשיטת הרמב"ם. דהא על כרחך גם באיסור נבלה יש כאן גזירה לגזירה, דהא לדעת הרמב"ם טעם כעיקר הוא מדרבנן בלבד, וכפי שהתבאר לעיל (עמ' צח). ואם כן, יוצא שגם בנבלה גוזרים משהו אטו נותן טעם, ונותן טעם אטו ממשו. ואם ננסה לתרץ שכולהו חדא גזירה

---

1. זהו חילוק דומה למה שכתבו התוס' (ע"ז שם ד"ה מפני וחולין קטז ע"א ד"ה המעמיד) והראב"ד (הו"ד ברמב"ן שם) והמרדכי (חולין סי' תשלג) אלא שהם חילקו כך בהקשר של גזירת גבינת גוים, ואילו החילוק הזה הוא על עצם איסור העמדה שאסרו חכמים, ולא דוקא בגבינות גוים.

היא, יהיה מקום להבין כך גם בבשר בחלב, שהרי דוקא בענין זה בשר בחלב חמור משאר איסורים, דבו אכן נאסר נותן טעם מדאורייתא. ויש כאן גם שתי גזירות: משהו אטו נותן טעם, והעמדה אטו בישול. ואף אם נוסיף ונחלק בין סוגי הגזירות (ונלך ונפליג לגמרי מהדברים הפשוטים שכתבו הראשונים), שיש יותר דמיון בין הגזירה הראשונה לשניה בשאר איסורים מאשר בבשר בחלב, עדיין יהיה קשה מאד לומר שבשאר האיסורים כולה חדא גזירה. דברור שאיסור נותן טעם הוא איסור כללי ועומד בפני עצמו, ואין לו ביסודו קשר לאיסור העמדה, שנגזר בהכרח כגזירה בפני עצמה ולא כחדא גזירה בדין נותן טעם.

מדברי הר"י מיגאש נראה שבבשר בחלב נותן טעם הוא מהות האיסור ולא שיעורו

ונראה לדקדק בלשונו של הר"י מיגאש הנ"ל, וז"ל הר"ן בשמו: "אי משום בשר בחלב לא מתסר אלא בנותן טעם כדתנן [במסכת חולין (קטז ע"א-ע"ב)] המעמיד בעור קיבה - אם יש בה בנותן טעם אסורה, ומשום קיבת נבלה נאסרת בכל שהוא, דכיון דאוקומי קא מוקים לא בטיל, דומיא דהא דאמרין לעיל בגמרא (ע"ז לה רע"א). אבל משום בשר בחלב ליכא למימר הכי דכל אימת דלא יהיב טעמא לאו בשר בחלב הוא אלא האי באפיה קאי והאי באפיה קאי ולזה הסכים הרמב"ם תלמידו ז"ל [בפ"ג מהלכות מאכלות אסורות (ה"ג)], מכלל דסבירא להו ז"ל דבאיסורין הללו הולכין אחר נותן טעם, אלא דהכא אסור משום דאוקומי קא מוקים", עכ"ל. ומבואר שהבין שמהות האיסור בבשר בחלב הוא נתינת הטעם של הבשר בחלב. ואמנם התורה הצריכה שהדבר ייעשה על ידי בישול, אבל זהו פרט מסוים שאין הוא מתבסס עליו בעיקר סברתו. והנקודה העיקרית שהוא לומד מעצם זה שהתורה הצריכה שהדבר ייעשה על ידי בישול היא שמהותו של האיסור הוא עירוב הטעמים זה בזה. ובניגוד לשאר איסורים שבהם דין נותן טעם הוא שיעור של האיסור, הרי שבבשר בחלב הוא מהות האיסור². וכן נראה מלשון הרשב"א (חולין שם): "דאע"ג דמעמיד הוא, בשר בחלב בטעמא תלא ליה רחמנא, כדאמר רבא לעיל דרך בישול אסרה תורה", עכ"ל.

2. ולא מיבעיא לדעת רבא (חולין קח ע"א) דאמר דחידוש הוא בבשר בחלב דבעינן טעם דדרך בישול אסרה תורה, אלא כן הוא אף לדעת אב"י, וכמבואר בתוס' (שם ד"ה מבשר).

הרא"ש כתב סברה זאת כנימוק לכך שאין כאן ביטול של היתר בהיתר

ומעין סברה זאת כתב הרא"ש (נדה הל' כלאי בגדים סי' ה) וז"ל: "דלא שייך ביטול ברוב אלא איסור שנתערב בהיתר. אבל היתר שנתערב בהיתר וע"י תערובת זה נאסר, לא שייך ביה ביטול ברוב. דאין כאן אלא חתיכה אחת של איסור. והא דבעינן נתינת טעם בבשר בחלב כמו בשאר איסורים, אף על גב דהוי היתר בהיתר ולא שייך ביה בטול כיון שע"י תערובת נאסר, שאני התם דדרך ביטול אסרה תורה ולא מיקרי בשר בחלב בלא נתינת טעם", עכ"ל. ומבואר שמבין שמזה שהתורה אוסרת דוקא דרך ביטול יש ללמוד שמהות האיסור בשר בחלב הוא בנתינת הטעם של זה בזה. ולכן נותן טעם אינו שיעור של אי ביטול ברוב אלא זוהי המהות של קיום האיסור. ומעין זה כתב הגרע"א (שו"ת מהד"ק סי' רז ד"ה הנה).

ביאור החילוק לפי ההבנה הזאת

ולפי ההבנה הזאת שנתנית הטעם היא מהותית לעיקר האיסור, מובן שהעמדה שלא גורמת לנתינת טעם אלא רק למציאות ניכרת של האיסור בהיתר, אין לה שייכות למהות האיסור. ולכן איסור בשר בחלב לא שייך כלל באיסור העמדה במשהו. וזה לא מצד שלא גוזרים גזירה לגזירה, אלא מצד שכל האיסור הרגיל של העמדה לא שייך באופן מהותי לאיסור בשר בחלב. ורק כאשר הוא נותן טעם הוא שייך למהות של איסור בשר בחלב.

ב. שלוש שיטות בראשונים בשיעור האיסור במעמיד

ראשונים שנקטו כשיטת הר"י מיגאש

ובראשונים מצאנו שלוש שיטות עיקריות בענין שיעור האיסור במעמיד. שיטת הר"י מיגאש והרמב"ם והרשב"א³ והר"ן התבארה לעיל שמעמיד בבשר

---

3. הרשב"א נקט כך בפשיטות בחידושו בחולין שם ובתורת הבית (ב"ג ש"ו, צ' ע"ב-ע"ג). לעומת זאת בע"ז (לה ע"א ד"ה שמואל, מהד' ז"י) הוא מביא בתחילה את הר"י מיגאש והראב"ד, ולאחר מכן יש השמטה ניכרת, ולאחריה הוא מביא את המשך תירוץ הרמב"ן. ויש ללמוד מהמפורש על הסתום שראה בדעת הר"י מיגאש דעה עיקרית. וגם רואים מדבריו בחולין שם שזו משנתו האחרונה, ושהיא גם מותאמת למה שכתב בע"ז. כך שיש להניח שגם שם זו היתה כוונתו.

בחלב נאסר בנותן טעם, ובשאר איסורים נאסר במשהו. וכן כתב רבינו ירוחם (תא"ו נט"ו ח"ה אות לא, קמא ע"ב⁴). וכן פסקו הטור⁵ והשו"ע (סי' פז סי"א).

שיטת ר"ת והרמב"ן שהשיעור הוא תמיד בנותן טעם

שיטה שניה היא שיטת הרמב"ן (שם), שהשיעור הוא בנותן טעם בין בבשר בחלב ובין בשאר איסורים. ומה שנראה בגמרא שבנבלה השיעור הוא במשהו היינו משום שדובר על גזירת גבינה, וחז"ל גזרו איסורים על מאכלי הגוי באופן מוחלט ולא חילקו בין נותן טעם ואינו נותן טעם. וכן ר"ת (הר"ד במרדכי חולין סי' תשלג) נוקט שבכל האיסורים השיעור הוא בשישים, ושיטתו (ספר הישר, חידושים סי' תעא, סי' תעד, סי' תרצד ועוד) היא שביטול שישים היינו בנותן טעם. וכן נראה מדברי התוס' (ע"ז שם ד"ה מפני וחולין שם ע"א ד"ה המעמיד) שהקשו על דברי המשנה שמעמיד חלב בבשר הוא בנותן טעם, מדוע נימקו את איסור גבינת גויים בגלל שמעמידים בנבלה, הרי גם אם היו מעמידים בכשרה היה צריך לאסור, וכקושיית הראשונים הנ"ל. אבל הם תירצו באופן אחר, דבבשר בחלב שלא אסרה תורה אלא דרך ביטול, אין כאן אלא ספיקא דרבנן, ואילו בנבלה זהו ספיקא דאורייתא. ומוכח מדבריהם שלא התירו בגלל שאפשר שיטעם קפילא ויאמר שאין טעם. ועל כרחק דהיינו משום שלדעתם גם בנבלה האיסור הוא בנותן טעם, ולא זהו החילוק שבין בשר בחלב ונבלה, והאפשרות שיטעם קפילא לא שייכת בשני המקרים, ונראה שטעם הדבר הוא שחכמים לא רצו להסתמך על טעימת קפילא בכל גבינה וגבינה של גויים, משום שמדובר במציאות שעשויה להיות קבועה ותדירה. וכן מוכח ממה שנקטו בפשיטות שבנבלה האיסור יהיה מדאורייתא אם אכן הגוי יעמיד בשל נבלה. ואם היה מדובר על איסור משהו, הוא לא היה איסור דאורייתא אלא גזירה מיוחדת של חכמים, דלכאורה לא שמענו איסור דאורייתא מחודש במעמיד שאוסר במשהו. וגם לא מסתבר לנקוט כך בפשיטות שיש בזה איסור דאורייתא במשהו, דאם טעם רגיל אינו אוסר במשהו, כל שכן שמעמיד, לא אמור לאסור במשהו מדאורייתא. דלכל היותר הוא בא מן הדין דאיסור טעם, ודיו לבא מן הדין

4. אמנם לעיל מינה (שם ע"א) כתב: "יש מי שכתב שהמעמיד הגבינה לא בטיל, וכן נראה עקר", ולכאורה כשיטה השלישית דלהלן. אך מיד לאחר מכן כתב: "וכן הרמב"ם", וכבר התקשה הב"י (סי' פז אות יא) שלפי הרמב"ם המעמיד כן בטל בבשר בחלב, אם אין בו נותן טעם. ויעוין בכנה"ג (סי' פז הגב"י מח).

5. כך הבין בדעתו בדרכ"מ (סי' פז אות ח' בהנד"מ), ועיין ש"ך (שם סק"ל).

להיות כנידון. ועל כרחך דהיינו משום שהאיסור הוא בנותן טעם דוקא, וכיון שלשיטתם טעם כעיקר דאורייתא, יש גם במעמיד כזה שנותן טעם איסור דאורייתא⁶.

שיטת הר"ש והרי"ד שהשיעור הוא תמיד בכלשהו

והשיטה השלישית היא של המרדכי (שם) בשם רבינו שמשון בן אברהם⁷, שנקט שבין באיסור בשר בחלב ובין בנבילה השיעור במעמיד הוא בכל שהוא. והסיבה שנקטו נותן טעם באיסור בשר בחלב היא משום שמעמיד נחשב כנותן טעם. דהעובדה שהקיבה העמידה את החלב ועשאתה לגבינה שטעמה שונה לגמרי מטעם החלב, היא גופא נחשבת כנתינת טעם. וכלשונו: "שאפילו יש בחלב יותר משישים באיסור, כיון שהאיסור מעמיד היינו נותן טעם", עכ"ל. ומבאר שם שהמשנה תלתה את האיסור בנותן טעם ולא אסרה בכל מקרה, רק בגלל שיש דבר היתר המסייע לקיבה, ויש כאן זה וזה גורם⁸. וכן כתב בתוס' רי"ד (ע"ז שם ד"ה מפני⁹): "והאי נותן טעם הוא כדי להקפיא, דומיא דשאור שהוא כדי להחמיץ", עכ"ל.

6. ואמנם באופן עקרוני היה ניתן להבין בדיוק להיפך, שהתוס' דימו את הנידונים משום שהבינו שגם בבשר בחלב האיסור הוא במשהו, וכפי שהבין הר"ש דלהלן. אך כיון שבמשנה נאמר להדיא שהשיעור הוא בנותן טעם, והתוס' לא שינו את ההבנה הפשוטה במשנה, יש להבין בהכרח שלדעתם האיסור הוא בנותן טעם.

7. הוא הר"ש משאנץ, והובאו דבריו גם בתשובות מיימוניות (קדושה סי' ח).

8. ולכאורה צ"ע על הרמ"א שם שהביא את מסקנת המרדכי בענין זה וזה גורם, אבל נראה מדבריו שמסכים עם חילוקו של הר"ש בין בשר בחלב ושאר איסורים, ולכאורה לפי המרדכי אין מקום לחלק. דחידושו של המרדכי בענין זה וזה גורם נבע מכך שהוא לא קיבל את הבנת הראשונים שנותן טעם שהוזכר בבשר בחלב היינו בדוקא, ומשום שהאיסור הוא בנותן טעם דוקא. וכן מוכח במרדכי שאינו מחלק בין בשר בחלב לשאר איסורים, דהביא את התוס' הנ"ל בתחילת דבריו, וע"כ לפי התוס' אין מקום לחלק אלא יש לתת דין אחד לבשר בחלב ולשאר איסורים מצד השיעור וכמו שהתבאר. וכן מוכח מזה שכל הנידון שלו הוא כשמצאו מעט מן הדקין יחד עם הקיבה. ומבואר שכל האיסור שדנים עליו היה מצד בשר בחלב ולא מצד שאר איסורים. ונקט לשון "איסור" כי כלל בזה בין בשר שהוא איסור בחלב ובין שאר איסורים. וצ"ל שהרמ"א הבין שעצם חידושו של המרדכי בענין זה וזה גורם צודק גם אם ההכרח שלו לא היה מוצדק לפי חילוקם של הראשונים בין בשר בחלב ושאר איסורים.

9. כך כתב במהדורה תניינא, וחזר בו מדבריו במהדורה קמא שהשיעור בבשר בחלב (ואולי גם בשאר איסורים) הוא בשישים.

הלכה למעשה

דין מעמיד הוא דרבנן לרוב ככל הפוסקים, ובפרט לאלו שנוקטים שטעם כעיקר מדרבנן. ולפי זה היה מקום להקל כר"ת והרמב"ן ולקבוע את השיעור בנותן טעם הן במעמיד היתר הן במעמיד אסור. ואולם השו"ע והרמ"א פסקו כדעת הר"י מיגאש והרמב"ם וסיעתם, שבמעמיד האסור מצד עצמו האיסור הוא בכלשהו ורק בהעמדת גבינה בבשר יש לשיער בנותן טעם, וכך יש לנקוט הלכה למעשה. ולכן מותר לכתחילה להעמיד גבינה בבשר שחוטה, כל עוד אין בו נותן טעם, אך אסור להעמיד גבינה או מאכל אחר בדבר אסור, והאיסור הוא בכלשהו, ואפילו בדיעבד.